

Kamila Kotowska

Realizacja prawa osób pozbawionych wolności do poszanowania życia rodzinnego w kontekście stosowania art. 141a § 1 Kodeksu karnego wykonawczego

Execution of the right of persons deprived of liberty to respect the family life in the context of the application of article 141a § 1 of the Executive Penal Code

W publikacji przedstawiono praktyczne zastosowanie art. 141a § 1 kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w.) jako formy realizacji prawa osób pozbawionych wolności do poszanowania życia rodzinnego. Odwołano się do wybranych skarg wpływających do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich od osób pozbawionych wolności i na ich podstawie przedstawiono postulaty zmian.

Słowa kluczowe: pozbawienie wolności, ochrona życia rodzinnego, przepustka losowa, środki ochronne.

The publication presents the practical application of article 141a § 1 of the Executive Penal Code as a form of realization of the right of persons deprived of liberty to respect the family life. Selected complaints received by the Office of the Ombudsman from persons deprived of liberty were referred to and on their basis postulates of changes were presented.

Key words: deprivation of liberty, protection of family life, compassionate leave, protective measures.

Wprowadzenie

Rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczną, a prawo człowieka do poszanowania życia rodzinnego wynika z art. 47 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, który stanowi, iż każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym¹. Niemniej powyższe może być zagrożone w sytuacji, gdy członek rodziny odbywa karę pozbawienia wolności. Wówczas kontakty rodzinne zostają ograniczone, co niekiedy prowadzi do całkowitego rozpadu więzi rodzinnych.

Biorąc pod uwagę znaczenie rodziny w procesie wykonywania kary pozbawienia wolności, ustawodawca w art. 102 pkt 2 k.k.w. określił, iż skazany ma prawo do utrzymywania więzi z rodziną i innymi osobami bliskimi². Powyższe realizowane jest m.in. poprzez widzenia, korespondencję, rozmowy telefoniczne, a także poprzez korzystanie z przepustek. Kontakt skazanego z rodziną oraz formy jego podtrzymywania są niezwykle interesującym i obszernym zagadnieniem, jednak nie sposób tego ująć w ramach pojedynczej publikacji. W przedmiotowym opracowaniu ograniczono się zatem do omówienia jednej z form podtrzymywania kontaktów rodzinnych, tj. aktywnego uczestniczenia w ważnych dla skazanego wydarzeniach i uroczystościach rodzinnych.

Omawiając powyższy aspekt, autorka wykorzystała wiedzę zdobytą w toku rozpoznawania wpływających do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich skarg osób pozbawionych wolności, dotyczących sposobu realizacji zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w trybie art. 141a § 1 k.k.w. Indywidualne przypadki, które zostały przywołane w niniejszej publikacji, były przedmiotem podejmowanych przez rzecznika praw obywatelskich postępowań wyjaśniających, w szczególności w okresie od połowy lipca 2017 r. do końca 2018 r. W toku badania spraw uzyskano stosowne wyjaśnienia właściwych dyrektorów jednostek penitencjarnych lub dyrektorów okręgowych Służby Więziennej³. Zebrane informacje pozwoliły autorce na przeprowadzenie analizy najczęściej pojawiających się problemów w toku realizacji tzw. przepustek losowych, jak i dostrzeżenia wątpliwości, jakie pojawiają się na etapie rozpoznawania wniosków o ich udzielenie.

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

² Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.).

³ Kompetencje rzecznika praw obywatelskich oraz procedurę postępowania z kierowanymi do niego wnioskami określa Ustawa z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 627).

Zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego w trybie art. 141a § 1 k.k.w. – aspekt teoretyczny

Treść art. 141a § 1 k.k.w. stanowi, iż dyrektor zakładu karnego może udzielić skazanemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie, na czas nieprzekraczający 5 dni, w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, uczestnictwa w pogrzebie członka rodziny oraz w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego⁴.

Przywołany przepis wprost określa, że skazanemu można umożliwić spotkanie z poważnie chorym członkiem rodziny oraz udział w pogrzebie osoby bliskiej. Oprócz tych dwóch konkretnie wymienionych okoliczności przepis art. 141a § 1 k.k.w. stanowi o „innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego”. Z uwagi na zasadę humanitaryzmu i poszanowania godności ludzkiej skazanego pojęcie to należy rozumieć szeroko⁵. Do zdarzeń szczególnie istotnych w życiu skazanego można zaliczyć m.in. chrzest, I komunię św. oraz ślub dziecka osoby pozbawionej wolności. Niemniej szeroka interpretacja wypadków szczególnie ważnych dla osadzonego obejmuje także inne, mniej oczywiste okoliczności. Przykładem może być realizacja widzenia rodzica pozbawionego wolności z dzieckiem, które przebywa w domu dziecka bądź innej placówce opiekuńczo-wychowawczej. W przypadku gdy skazany nie korzysta z nagród określonych w art. 138 § 1 pkt 7 i 8 k.k.w.⁶, a administracja placówki opiekuńczo-wychowawczej nie ma możliwości dowiezienia dziecka na spotkanie z rodzicem w zakładzie karnym, wówczas realizacja widzenia możliwa jest po uzyskaniu pozytywnej decyzji dyrektora jednostki penitencjarnej w przedmiocie udzielenia skazanemu przepustki w trybie art. 141a § 1 k.k.w. Konieczność sprawowania opieki nad małoletnim dzieckiem w trakcie uzasadnionej nieobecności drugiego rodzica i przy braku pomocy ze strony innych osób, w ocenie autorki, również może stanowić podstawę udzielenia skazanemu omawianego zezwolenia. Warto także zasygnalizować szczególną sytuację małżonków odbywających karę

⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.).

⁵ K. Dąbkiewicz, Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, wyd. IV, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587511183/568943>.

⁶ „7) zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin;” bądź „8) zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni”.

pozbawienia wolności. Biorąc pod uwagę, że obowiązujące przepisy nie przewidują realizacji widzeń osób przebywających w odrębnych jednostkach penitencjarnych, udzielenie osadzonemu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w trybie art. 141a § 1 k.k.w. niekiedy może być jedyną możliwością widzenia z osobą najbliższą, przebywającą w warunkach izolacji więziennej. Jednocześnie należy podkreślić, że realizacja tego typu widzeń z pewnością nie nabierze charakteru regularnych spotkań, lecz będzie formą nawiązania bezpośredniej relacji w szczególności uzasadnionym przypadku.

Szerokie ujęcie przepisu pozwala administracji więziennej na indywidualne podejście do danego wniosku skazanego o udzielenie omawianego zezwolenia i ocenę, czy wskazana przez niego okoliczność wyczerpuje znamiona przepisu. Jak pokazuje praktyka spraw prowadzonych przez Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, osoby pozbawione wolności korzystają z możliwości ubiegania się o wydanie zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w szczególnych okolicznościach, a dyrektorzy jednostek penitencjarnych, mając na względzie ustawodawstwo polskie, jak i orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC)⁷, który jednoznacznie wskazuje, iż odmowa udzielenia przepustki losowej osobie pozbawionej wolności celem wzięcia udziału w pogrzebie osoby najbliższej stanowi naruszenie art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁸ (dalej: Konwencja), co do zasady przychylają się do wniosków osadzonych w omawianym zakresie.

Na potrzeby niniejszej publikacji warto przypomnieć, iż artykuł 8 ust. 1 Konwencji stanowi, że każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji⁹. Zatem, z wyjątkiem przypadków, o których mowa w art. 8 ust. 2 Konwencji¹⁰, niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w prawo jednostki do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Państwo

⁷ Wyrok ETPC z 12 listopada 2002 r. w sprawie Płoski przeciwko Polsce, skarga nr 26761/95; wyrok ETPC z 20 stycznia 2009 r. w sprawie Czarnowski przeciwko Polsce, skarga nr 28586/03; wyrok ETPC z 29 listopada 2011 r. w sprawie Giszczak przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08.

⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

⁹ Ibidem.

¹⁰ Art. 8 ust. 2 Konwencji stanowi, iż: „Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa, z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób”.

polskie, przystępując do Konwencji¹¹, zobowiązało się do przestrzegania i zagwarantowania wszystkich praw i wolności zawartych w Konwencji, a w przypadku ich naruszenia obywatel ma prawo wnieść skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Należy również podkreślić, że poza prawem do wolności osobistej osadzeni mogą korzystać ze wszystkich praw i wolności gwarantowanych Konwencją, w tym z prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego¹².

Praktyka realizacji zezwolenia z art. 141a § 1 k.k.w.

Wydawać by się mogło, że obecne brzmienie art. 141a § 1 k.k.w. w pełni gwarantuje osobom pozbawionym wolności możliwość aktywnego uczestnictwa w życiu rodzinnym. Niemniej niebagatelne znaczenie ma również praktyka jego stosowania. Kierowane do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich skargi osób pozbawionych wolności pokazują, że istotny jest nie tylko sposób rozpoznania wniosku dotyczącego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, lecz także sposób, w jaki skazany będzie to zezwolenie realizował. Podkreślić przy tym należy, że sposób traktowania osoby pozbawionej wolności w trakcie korzystania z ww. zezwolenia musi być zgodny z nakazem humanitarnego traktowania osadzonych, uwzględniać poszanowanie ich godności osobistej, a ponadto nie naruszać zakazu tortur oraz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania¹³.

Omawiana problematyka została poruszona w wystąpieniu rzecznika praw obywatelskich z dnia 24 kwietnia 2019 r. do dyrektora generalnego Służby Więziennej¹⁴. Jednocześnie warto zaznaczyć, iż na kwestie związane ze sposobem realizacji przepustek losowych uwagę dyrektora generalnego Służby Więziennej już 4 lata wcześniej zwracał zastępca rzecznika

¹¹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności została ratyfikowana przez Polskę 19 stycznia 1993 r. i stanowi część polskiego porządku prawnego.

¹² M.A. Nowicki, *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VII, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587259729/527098>.

¹³ E. Dawidziuk, *Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby – rozważania na tle art. 141a Kodeksu karnego wykonawczego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2012, nr 74-75, s. 29.

¹⁴ Autorka niniejszej publikacji, jako pracownik Zespołu ds. Wykonywania Kar w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich, opracowała również treść przywołanego wystąpienia generalnego, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2019/4/IX.517.3125.2018/1632953.pdf>.

praw obywatelskich¹⁵, wskazując m.in., że skazani o warunkach realizacji przepustki często dowiadawali się tuż przed rozpoczęciem czynności konwojowych, co skutkowało tym, iż niejednokrotnie rezygnowali z wyjazdu na uroczystości rodzinne. W przedmiotowych pismach przedstawiono pogląd, że sposób realizacji konwoju powinien być określony w decyzji dyrektora o udzieleniu zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego. Osadzony już w momencie otrzymania przedmiotowej decyzji powinien otrzymać pełną informację, jakie środki bezpieczeństwa będą stosowane w trakcie realizacji przepustki. Wskazano również, że w wielu przypadkach, pomimo odbywania kary w zakładzie karnym typu półotwartego albo otwartego, skazani otrzymywali zgodę na opuszczenie jednostki penitencjarnej wyłącznie pod konwojem funkcjonariuszy SW, a niekiedy również z zastosowaniem wzmożonych środków bezpieczeństwa.

Dyrektor generalny Służby Więziennej stanął na stanowisku, że brak uprzedniego informowania osadzonych o przebiegu planowanego konwoju wynika z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa funkcjonariuszom realizującym konwój¹⁶. Nie negując tej potrzeby, rzecznik dostrzegł jednak konieczność ponownego podjęcia przedstawionego zagadnienia, zwłaszcza w związku z systematycznym wpływem do Biura RPO kolejnych skarg osób pozbawionych wolności i ich rodzin, dotyczących sposobu realizacji przepustek losowych. Wnioskodawcy wskazują bowiem, że w dalszym ciągu o szczegółowych warunkach konwoju dowiadują się tuż przed wyjazdem na przepustkę. O ile w decyzjach dyrektorów jednostek penitencjarnych zawarta jest informacja, że przepustka będzie realizowana pod konwojem funkcjonariuszy SW, o tyle o konieczności występowania m.in. w kajdankach zespolonych i odzieży skarbowej osadzony dowiaduje się na chwilę przed realizacją konwoju.

Zastosowanie szczególnych środków bezpieczeństwa w sytuacji spotkań rodzinnych jest niezwykle stresogenne dla osadzonego, jak i dla członków rodziny. Może też narażać te osoby na stygmatyzację. Zatem warunki, w jakich skazany będzie brał udział w wydarzeniach rodzinnych, są ważne nie tylko dla samego skazanego, ale również dla jego rodziny.

¹⁵ Wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich z 19 marca 2015 r., II.517.620.2015, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2015/3/II.517.620.2015/371182.pdf>; Wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich z 17 lipca 2015 r., II.517.620.2015, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2015/7/II.517.620.2015/472308.pdf>.

¹⁶ Pismo z 17 sierpnia 2015 r., BDG-070-83/15/575, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/index.php?sprawa=10257>.

Potwierdzeniem powyższego może być skarga skierowana do rzecznika przez osobę bliską, w której wnioskodawca wskazywał, że sposób realizacji zezwolenia na opuszczenie przez skazanego zakładu karnego celem uczestnictwa w pogrzebie ojca, pod konwojem funkcjonariuszy SW oraz przy zastosowaniu kajdanek zespolonych, był upokarzający dla niego i dla osób zebranych na uroczystości. Idąc za tym przykładem, nietrudno sobie wyobrazić, jaka może być reakcja dziecka przystępującego do I komunii św., gdy życzenia będzie mu składał rodzic poruszający się w kajdankach zespolonych, w towarzystwie umundurowanych funkcjonariuszy. Doświadczany przez dziecko stres może niekiedy mieć traumatyczny wymiar i pozostawić długotrwały ślad w psychice. Aby uniknąć takich sytuacji, osadzony powinien być odpowiednio wcześniej poinformowany o obostrzeniach, jakie będą wobec niego stosowane w trakcie uczestnictwa w ważnych dla niego wydarzeniach rodzinnych. W ocenie rzecznika, do obligatoryjnych informacji przekazywanych skazanemu należy nie tylko ta dotycząca realizacji przepustki pod konwojem funkcjonariuszy SW, lecz także niezbędne jest poinformowanie go, z jakiej odzieży (prywatnej, skarbowej) będzie korzystał, a także jakiego rodzaju środki przymusu bezpośredniego zostaną zastosowane. Posiadając pełną wiedzę na ten temat, skazany będzie mógł podjąć przemyślaną decyzję, czy w dalszym ciągu chce zrealizować przepustkę losową. Jednocześnie decydując się na udział w rodzinnym wydarzeniu na warunkach określonych przez Służbę Więzienną, a nie do końca odpowiadającym jego oczekiwaniom, po uprzednim powzięciu informacji na ten temat, będzie miał możliwość skonsultowania powyższego z najbliższą rodziną. Zminimalizuje to poczucie wstydu i upokorzenia u skazanego, a tym samym pozwoli na odpowiednie przygotowanie rodziny, co jak wykazano powyżej, nie jest bez znaczenia.

Ponadto rzecznik zwrócił uwagę, iż podjęcie przez osadzonego świadomej decyzji, dotyczącej realizacji przepustki przy zachowaniu określonych warunków, jest istotne również dla administracji jednostki penitencjarnej. Organizacja konwoju obejmuje szereg działań, które muszą zostać skoordynowane, co wymaga niejednokrotnie dużego nakładu pracy ze strony Służby Więziennej. Natomiast gdy tuż przed wyjazdem z jednostki osadzony rezygnuje z przepustki okolicznościowej z uwagi na rodzaj zastosowanych wobec niego środków ochronnych, o których nie został uprzednio poinformowany, generuje to niepotrzebne zaangażowanie administracji więziennej w czynności związane z organizacją konwoju.

Informacje o warunkach realizacji konwoju przekazane ustnie skazanemu powinny mieć odzwierciedlenie w decyzji sporządzonej na piśmie¹⁷. Ma to istotne znaczenie nie tylko z powodu jasności sytuacji, że skazany uzyskał wiedzę w przedmiotowym zakresie, lecz także w związku z możliwością skorzystania przez osadzonego z prawa do złożenia, w trybie art. 7 § 1 k.k.w., skargi na decyzję dyrektora jednostki penitencjarnej.

W przedmiotowej decyzji nie powinno zabraknąć informacji, że wstępnie określone przez dyrektora jednostki warunki realizacji przepustki mogą ulec zmianie na skutek pojawiających się nowych uwarunkowań. Jest oczywiste, że gdy podczas konwoju wystąpią okoliczności stanowiące zagrożenie dla porządku publicznego, dowódca konwoju zawsze ma prawo i obowiązek podjąć decyzję o zastrzeżeniu uprzednio zastosowanych środków bezpieczeństwa.

O tym jak ważne jest to, aby warunki konwoju były określone w początkowej pisemnej decyzji dyrektora jednostki, można wywieść z wyroku ETPC w sprawie *Giszczak przeciwko Polsce*¹⁸. Skarżący zarzucał, że naruszono jego prawo do poszanowania życia rodzinnego. Podnosił m.in., że jego prośba o możliwość uczestniczenia w pogrzebie córki w garniturze oraz pod konwojem funkcjonariuszy SW ubranych po cywilnemu została rozpatrzona odmownie przez dyrektora zakładu karnego. Wobec powyższego zrezygnował z udziału w pogrzebie. Uważał bowiem, że jego pojawienie się na uroczystości pogrzebowej w kajdankach, z łańcuchami na rękach i nogach oraz pod konwojem umundurowanych i uzbrojonych funkcjonariuszy mogłoby zakłócić porządek ceremonii. W sprawie istotne jest również, że dyrektor zakładu karnego początkowo ustnie poinformował skarżącego o udzieleniu przez sędziego penitencjarnego zezwolenia na udział w ceremonii pogrzebu. Rząd natomiast utrzymywał, że skazany musiał źle zrozumieć decyzję dyrektora i mógł uczestniczyć w pogrzebie we własnej odzieży i w kajdankach, jednak bez zastosowania prowadnic. Trybunał zauważył, że w decyzji zezwalającej na udział skazanego w pogrzebie stwierdzono jedynie, że przepustka ma być zrealizowana pod konwojem. Nie było informacji o konieczności zastosowania prowadnic oraz możliwości korzystania z własnej odzieży. Trybunał zauważył,

¹⁷ Por. E. Dawidziuk, *Problematyka tzw. przepustek losowych udzielanych osobom pozbawionym wolności – glosa do wyroku ETPCz z 29.11.2011 r. w sprawie Giszczak v. Polska*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 10, <https://sip.lex.pl/#/publication/386031900>.

¹⁸ Wyrok ETPC z 29 listopada 2011 r. w sprawie *Giszczak przeciwko Polsce*, skarga nr 40195/08, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-124700%22%5D%7D>.

że to iż skarżący nie został poinformowany w jasny i jednoznaczny sposób o warunkach jego udziału w pogrzebie, mogło wpłynąć na rezygnację z uczestnictwa w ceremonii z obawy przed zakłóceniem jej porządku. Uznał, że doszło do naruszenia prawa skarżącego gwarantowanego art. 8 EKPC.

Mając na uwadze treść powyższego wyroku, na kanwie jednej z badanych spraw, rzecznik skierował pismo do dyrektora okręgowego Służby Więziennej o rozważenie możliwości wprowadzenia procedury określania w decyzji dyrektora zakładu karnego warunków konwojowania oraz informowania skazanego o charakterze tych środków. Dyrektor okręgowy Służby Więziennej podzielił przedstawione wówczas argumenty i przychylił się do zgłoszonego postulatu, informując, iż wystosował do podległych mu jednostek penitencjarnych polecenie przyjęcia zasady każdorazowego określania warunków konwojowania w decyzji dyrektora dotyczącej udzielenia przepustki losowej. Dowodzi to zatem, że zgłoszona przez rzecznika propozycja jest możliwa do zrealizowania bez naruszenia określonych procedur bezpieczeństwa, przy jednoczesnym zachowaniu zasad uwzględniających poszanowanie godności skazanego i pozwalających na podniosłe przeżywanie danej uroczystości.

Dokonanie na podstawie opinii sporządzonych przez służbę ochronną i penitencjarną rzetelnej oceny zagrożeń, jakie dla porządku prawnego i bezpieczeństwa innych osób stwarza skazany, daje szansę określenia warunków realizacji przepustki proporcjonalnych do tych zagrożeń. W innym przypadku, gdy pomijana jest zasada indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, górę biorą automatyzm i rutyna.

Ilustracją tego stanu rzeczy może być sytuacja skazanego, który odbywał karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego, w wymiarze 6 miesięcy, za przestępstwo niealimentacji. Wziął on udział w pogrzebie ojca w kajdankach zespolonych i w asyście uzbrojonych funkcjonariuszy SW. To, że skazany odbywa karę w zakładzie karnym typu półotwartego, nie przesądza, że przepustka losowa obligatoryjnie musi być zrealizowana bez nadzoru funkcjonariuszy SW, dlatego w omawianym przypadku rzecznik nie zakwestionował zasadności udzielenia przepustki pod konwojem. Natomiast zastosowanie kajdanek zespolonych, w ocenie rzecznika, było zbyt dolegliwym środkiem przymusu bezpośredniego, naruszającym zasadę humanitarnego traktowania.

Kolejnym wymownym przykładem jest sposób realizacji przepustki losowej przez skazanego odwiedzającego żonę, która przebywała

w szpitalu z powodu poronienia. Przepustka została zrealizowana pod konwojem funkcjonariuszy SW wraz z prewencyjnym zastosowaniem kajdanek zespolonych. Zdaniem administracji więziennej powyższe było warunkowane tym, że skazany nie stawiał się dobrowolnie do odbycia kary pozbawienia wolności, a prognoza kryminologiczno-społeczna kształtowała się negatywnie z uwagi na niejasną sytuację prawną. Należy dodać, że skazany odbywał karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego. Zachowywał się w sposób właściwy, przestrzegał obowiązującego regulaminu, nie był karany dyscyplinarnie. Uczestniczył w zajęciach kulturalno-oświatowych organizowanych przez administrację poza terenem zakładu karnego. Korzystał również z nagród regulaminowych w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru funkcjonariuszy SW. Każdorazowo do jednostki penitencjarnej powracał w terminie. Utrata nienarodzonego dziecka jest sytuacją wyjątkową, która wymaga szczególnie delikatnego podejścia i okazania zrozumienia. Trudno sobie również wyobrazić, w jaki sposób, mając założone kajdanki zespolone, skazany miałby mieć możliwość nawiązania bliskiego, bezpośredniego kontaktu z żoną, będącą w kryzysie emocjonalnym.

Należy przyjąć, że skazani, którzy odbywają karę w zakładzie karnym typu otwartego, są zatrudnieni poza jednostką w systemie bez konwojenta i dotychczas nie naruszyli obowiązujących zasad, z zezwolenia, o którym mowa w art. 141a § 1 k.k.w., co do zasady powinni korzystać bez obecności funkcjonariuszy SW. Warunki odbywania kary w tym typie zakładu charakteryzują się bowiem najmniejszym stopniem izolacji skazanych oraz uproszczonym systemem ochronnym. Karę odbywają tutaj skazani, którzy swoim zachowaniem i postawą udowodnili, że zasługują na zaufanie. Pobyt w tego typu jednostce penitencjarnej ma przede wszystkim sprzyjać pogłębieniu kontaktów z rodziną i środowiskiem zewnętrznym. Dlatego wobec tej grupy skazanych decyzję o udzieleniu zezwolenia na czasowe opuszczenie zakładu karnego pod konwojem oraz przy ewentualnym wykorzystaniu odzieży skarbowej i użyciu środków przymusu bezpośredniego można podjąć jedynie w uzasadnionych przypadkach. Jednak zasadniczo realizacja ww. zezwoleń powinna odbywać się przy zastosowaniu jak najłagodniejszych środków ochronnych, gdyż wynika to z ogólnego założenia, jakie ma przyświecać odbywaniu kary w warunkach złagodzonego reżimu. Powyższe odnosi się również do skazanych, którzy odbywają karę w warunkach zakładu karnego typu półotwartego.

Przedstawiona argumentacja spotkała się z akceptacją zastępcy dyrektora generalnego Służby Więziennej, który zobowiązał się do wprowadzenia zasady pełnego informowania osadzonych o sposobie udzielenia zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w trybie art. 141a § 1 k.k.w. Poparcie uzyskał również postulat, by skazani odbywający karę w zakładzie karnym typu otwartego lub półotwartego, na co dzień pracujący poza zakładem bez konwojenta, systematycznie korzystający z nagród w postaci zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego, co do zasady korzystali z tego zezwolenia bez obecności funkcjonariuszy Służby Więziennej¹⁹.

Podsumowanie

Pobyt w jednostce penitencjarnej, niekiedy długotrwały, może wpłynąć na osłabienie więzi rodzinnych. Powodem tego może być chociażby częstotliwość widzeń, która z jednej strony uwarunkowana jest reżimem, w jakim skazany odbywa karę pozbawienia wolności²⁰, a z drugiej faktycznymi możliwościami regularnych spotkań z bliskimi²¹. Nie bez znaczenia jest również omawiana kwestia dotycząca udziału skazanego w uroczystościach rodzinnych. Chrzest dziecka, I komunია św. lub np. ciężka choroba członka rodziny bez wątpienia są wydarzeniami, które jednoczą rodzinę, pozwalają na wspólne przeżywanie radości lub smutku. Biorąc pod uwagę, że są to ważne wydarzenia, istotne są warunki przebiegu tych uroczystości z udziałem skazanego.

Wobec powyższego, zdaniem autorki, uprzednie informowanie skazanych o sposobie realizacji zezwolenia na opuszczenie jednostki penitencjarnej w myśl art. 141a § 1 k.k.w. wypełnia treść art. 4 k.k.w., który stanowi, że karę pozbawienia wolności wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Ponadto taki sposób działania administracji więziennej świadczy o pełnym

¹⁹ Pismo z 30 maja 2019 r., l.dz. BO.070.18.2.2019.TZ, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/index.php?sprawa=11891>.

²⁰ W zakładzie karnym typu zamkniętego skazani mogą korzystać z dwóch widzeń w miesiącu, a w zakładzie karnym typu półotwartego z trzech. Nieograniczona liczba widzeń przysługuje skazanym odbywającym karę w zakładzie karnym typu otwartego.

²¹ W niektórych przypadkach skazany odbywający karę pozbawienia wolności w jednostce położonej w znacznej odległości od miejsca zamieszkania rodziny nie ma możliwości realizacji regularnych widzeń z bliskimi, z uwagi że nie wszystkie rodziny mogą pokryć koszty związane z przejazdem do jednostki. Ponadto niekiedy osobami odwiedzającymi są osoby z niepełnosprawnościami lub osoby starsze, dla których odległa podróż wiąże się z ogromnymi trudnościami organizacyjnymi.

zrozumieniu zaistniałych okoliczności i dążeniu do sytuacji, w której osadzony ma możliwość decydowania – wspólnie z rodziną – o tym, czy przy uwzględnieniu zastosowanych wobec niego środków bezpieczeństwa w dalszym ciągu chce wziąć udział w uroczystości rodzinnej. Podjęcie przez osadzonego świadomej decyzji w tym zakresie jest również wyrazem jego odpowiedzialności za dobro rodziny. Należy mieć zatem nadzieję, że zmiana praktyki postępowania Służby Więziennej i wprowadzenie zasady pełnego informowania osadzonego o sposobie realizacji przepustki okolicznościowej będzie miało pozytywny wydźwięk dla skazanych, jak i dla ich rodzin.

Po raz kolejny warto bowiem podkreślić, że kontakty osób pozbawionych wolności z osobami bliskimi sprzyjają resocjalizacji, a czynny udział w życiu rodziny umożliwia skazanemu powrót do domu i dalsze pełnienie przypisanych mu ról społecznych. Dlatego Służba Więzienna, jak i organizacje pozarządowe podejmują różnego rodzaju działania ukierunkowane na podtrzymywanie i wspieranie więzi rodzinnych osób przebywających w izolacji penitencjarnej.

Bibliografia

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

Ustawa z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 627).

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j.: Dz.U. z 2020 r., poz. 523 ze zm.).

Orzecznictwo:

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 12 listopada 2002 r. w sprawie Płoski przeciwko Polsce, skarga nr 26761/95.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 20 stycznia 2009 r. w sprawie Czarnowski przeciwko Polsce, skarga nr 28586/03.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 29 listopada 2011 r. w sprawie Giszczak przeciwko Polsce, skarga nr 40195/08.

Źródła internetowe:

Dawidziuk E., *Problematyka tzw. przepustek losowych udzielanych osobom pozbawionym wolności – glosa do wyroku ETPCz z 29.11.2011 r. w sprawie Giszczak v. Polska*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2012, nr 10, <https://sip.lex.pl/#/publication/386031900>.

Dawidziuk E., *Udział osoby pozbawionej wolności w pogrzebie najbliższej osoby – rozważania na tle art. 141a Kodeksu karnego wykonawczego*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2012, nr 74-75.

<https://www.sw.gov.pl/assets/65/66/39/09055a663b03853a72e7a4d713de941fc8511a97.pdf>.

Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. IV, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587511183/568943>.

Nowicki M.A., *Komentarz do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. VII, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587259729/527098>.

Varia:

- Odpowiedź Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 sierpnia 2015 r. na wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich z 17 lipca 2015 r., <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/index.php?sprawa=10257>.
- Odpowiedź Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 30 maja 2019 r. na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 24 kwietnia 2019 r., <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/index.php?sprawa=11891>.
- Wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich z 19 marca 2015 r. do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, II.517.620.2015, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2015/3/II.517.620.2015/371182.pdf>.
- Wystąpienie Zastępcy Rzecznika Praw Obywatelskich z 17 lipca 2015 r. do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, II.517.620.2015, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2015/7/II.517.620.2015/472308.pdf>.
- Wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich z 24 kwietnia 2019 r. do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, IX.517.3125.2018, <https://www.rpo.gov.pl/sprawy-generalne/pdf/2019/4/IX.517.3125.2018/1632953.pdf>.